

ТВОРЧІСТЬ ТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ

В основі будь-якої діяльності лежать потреби, що, проходячи через свідомість, виявляються як мотиви. Мотиваційна енергія реалізується в діяльності, котра має більш-менш усвідомлену мету. Вчинки людей мотивуються цінностями та ідеалами своєї епохи й оточення. Творча активність особистості, її формування та реалізація залежать від розвиненості мотиваційної структури. Так соціальні явища (знання, навички, уміння, ідеали, інтереси, установки, цінності, переконання) є найґрунтовнішою основою творчої активності особистості. Творчий потенціал особистості як відносно стійка система завжди багатший, ніж вимоги конкретної діяльності. Окрім цього, людині властиве прагнення до безперервного розвитку своїх потенцій.

Творчість – це історично еволюційна форма активності людини, що виражається в різних видах діяльності й веде до розвитку особи. Через творчість реалізуються історичний розвиток і зв'язок поколінь, вона безперервно розсовує кордони можливостей людини, створюючи умови для підкорення нових вершин.

Творча активність людини в ході освоєння нею навколишнього світу порушує компоненти, що раціонально не досягаються, у вигляді емоцій, образів, переживань і т.п., які, будучи синтезовані з раціонально вираженими уявленнями про матеріальні об'єкти, утворюють нове бачення світу, нову позицію по відношенню до неї. Така позиція дозволяє побачити в цьому світі щось істотне нове, що й характеризує наявність творчого акту.

Таке виявлення нових аспектів, поглядів на світ у процесах творчості приводить до різкого розширення можливостей. Це особливо актуально в разі, коли украй незначна дія може викликати глобальні наслідки. У цьому відношенні творчість можна розглядати як силу, що перетворює світ, бо через творчу людину духовна компонента стає найважливішим чинником перетворення миру. Вітчизняні мислителі завжди рахували творчість найголовнішою характеристикою людини. При цьому творчість розумілася як універсальна і навіть космічна сила (В.И. Вернадський, Н.Ф. Федоров, В.С. Соловйов). Н.А. Бердяєв у цьому аспекті розумів творчість гранично широко, як процес творіння миру і його глибинне перетворення разом з Богом. На його погляд, у сфері творчості людина стає рівною Богові, а в деяких випадках може навіть перевершити Його.

А. Маслоу виявив, що всі без виключення люди, що самоактуалізуються, здібні до творчості. Творчість самоактуалізації можна приблизно визначити як схильність до всього підходити творчо, наприклад, до домашнього господарства, викладання і т.п. Маслоу писав, що істотним аспектом такого роду творчості є особливий вид сприйняття, прикладом якого є казковий персонаж – хлопчик, котрий побачив, що король – голий (це також спростовує звичайне

уявлення, ніби творчі здібності обов'язково повинні привести до створення якої-небудь "продукції"). Такі люди можуть сприймати світ по-новому, конкретно, ідеографічно й, у той же час, абстрактно, узагальнено, у категоризації і класифікації. Відповідно, вони набагато більшою мірою живуть у реальному світі природи, аніж у створеному зі слів світі концепцій, абстракцій, очікувань, вірувань і стереотипів, який більшість людей плутають зі світом реальності. Такий підхід Роджерс влучно назвав "відвертістю відчуттям".

В результаті своїх спостережень А. Маслоу також дійшов висновку, що творчість самоактуалізації в багатьох відношеннях нагадує творчість усіх щасливих дітей, що живуть у сприятливих умовах. Воно – спонтанно, безневинно, невимушено, вільно від стереотипів і кліше. Воно представляється таким, що складається здебільшого з "безневинної" свободи сприйняття і "безневинної" розкутої спонтанності й експресивності. Практично будь-яка дитина може сприймати навколишній світ без установок на те, що в ньому повинно бути, а чого просто не може не бути, і що завжди є. І майже будь-яка дитина може скласти пісню, вірш або п'єсу, намалювати картину, придумати танець або гру, підкоряючись сьогохвилинному бажанню, без підготовки або планування.

Загалом, у творчості самоактуалізації на першому місці стоїть особа, а не її досягнення, які розглядаються як епіфеномени, породжені особою і тому вторинні по відношенню до неї. У подібного роду творчості виділяються такі якості характеру, як хоробрість, відвага, свобода, спонтанність, ясність, інтеграція, примирення з самим собою. Всі вони створюють можливість для творчості самоактуалізації (в узагальненому розумінні), яка виражається або у творчому житті, або у творчому підході, або в самій особі творця. Маслоу також вважав, що головною якістю такої творчості самоактуалізації є експресивність або битійність, а не здатність вирішувати проблеми або створювати "продукцію". Творчість самоактуалізації – це "випромінювання", яке пронизує все життя, незважаючи ні на які проблеми, подібно до того, як весела людина "випромінює" веселість, навіть не ставлячи перед собою такого завдання і не усвідомлюючи цього [7].

Теорії самоактуалізації К. Гольдштейна й А. Маслоу перекликаються з акмеологічними принципами розвитку особи, представленими в наукових дослідженнях ряду вітчизняних учених (Б.Г. Ананьєв, А.А. Бодальов, В.Т. Ганжин, Ю.А. Гачин, А.А. Деркач, Н.В. Кузьміна, А.А. Мелік-Пашаєв, А.А. Реан та ін.).

Прагнення до творчого сприйняття миру й самоактуалізація нерозривно пов'язані, а на думку деяких учених (Р. Крейг), майже повністю

співпадають. В цілому, зв'язок самоактуалізації з творчістю розглядається з погляду аналізу цілісної особи. Прагнення людини реалізувати закладені в неї творчі сили і здібності є найбільш глибинною потребою особи, яка визначає сенс її життя і значущість її «Я» в очах інших людей (Ю.Н. Кулюткін, Г.С. Сухобська).

Творчість як явище виникає у процесі становлення людини. На початку ХХ ст. П.К. Енгельмейер зазначив, що творчість – це життя, а життя – це творчість. Кожен сам творить себе і своє життя. Важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатність знаходити і порушувати проблеми, незалежна поведінка та судження, а також вміння бути критичним до своїх думок та дій, терпимість.

Американський соціолог Д.Клозен виділяє 4 основні детермінанти на шляху творчості людини:

- 1) особистісні ресурси, тобто розум, темперамент, сили тощо;
- 2) „джерела підтримки та керівництва” (різні норми, інструкції, рекомендації), які надають їй можливість орієнтуватись у світі;
- 3) наявність можливостей (чи перешкод) для виконання особистих цілей залежно від соціальної належності, раси, віку, статі, а також обстановки у світі (війни, депресії, значні соціальні зміни та ін.);
- 4) власні зусилля особистості, її діяльність. [4; 171]

Ш. Бюлер виділив 3 аспекти вивчення життєвого шляху людини:

- 1) об'єктивні умови життя;
- 2) еволюція цінностей;
- 3) її творча самореалізація.

Б.Г. Ананьев вершиною життєвого шляху людини вважав набуття нею власної індивідуальності, її становлення як суб'єкта життєтворчості і можливість усвідомленого вибудовування свого життєвого шляху.

К.А. Абульханова-Славська розглядає життєвий шлях людини як її здатність організувати свою долю за власним задумом. Нею виділяються типи життєвих стратегій за підставами «ініціатива – відповідальність». Вона розглядає процес становлення індивідуального способу життя як складну систему, що складається з підсистеми ідеальних об'єктів: цінностей, особових сенсів діяльності, стереотипів, установок, а також підсистеми стійких компонентів діяльності — організації особистого часу, улюбленого заняття,

звичок, стереотипів поведінки. Таким чином, у цілісному явищі образу життя вона виділяє суб'єктивно особистісно обумовлений (ідеальний) і такий, що об'єктивно виявляється (діяльнісний) компоненти.

У рефлексивно-гуманістичній психології співтворчості особливий акцент ставиться на вивчення в життєвому шляху процесу розвитку творчої унікальності людини (Е.П. Варламова, С.Ю. Степанов), життєтворчості (А.С. Сухоруков), співтворчості (А.В. Растьянников).

Творча унікальність людини виявляється тоді, коли людина виходить за рамки стереотипів свого соціокультурного контексту і стає творцем цінностей, цілей, завдань, сенсів свого життя.

Умовно можна виділити дві життєві позиції:

- 1) ставлення до життя як до вже визначеного кимось завдання, рішення якого часом саме знайдеться. Наприклад: спочатку здобути освіту, потім створити сім'ю, зробити кар'єру і т. ін.
- 2) ставлення до життя як до відкритого, творчого завдання, коли людина повинна сама усвідомлено культивувати цінності і цілі свого буття.

Мета нашого дослідження – вивчити потребу у творчості в осіб з різним рівнем самоактуалізації.

Нами було проведено анкетування молодих людей віком від 18 до 25 років. Вибірка складалась з 240 чоловік. У дослідженні брали участь студенти Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, курсанти Інституту сухопутних військ та студенти Одеського національного політехнічного університету.

Досліджуваним були запропоновані такі методики:

1. Методика «Вимір рівня самоактуалізації особистості» (САТ) розроблена вітчизняними психологами Л.Я. Гозманом і М.В.Крозом на основі опитувальника особистісних орієнтацій РОІ (Е.Шостер, 1963) [1; 234 – 250].
2. Методика співвідношення «цінності» та «досяжності» в різних життєвих сферах, розроблена Є.Б. Фанталовою. Призначеної для визначення наявності внутрішнього конфлікту, причиною якого стали розбіжності між бажаним та доступним [3; 498-450].

За результатами, отриманими нами за методикою САТ, ми обрали 40 осіб з високими показниками за методикою та 20 з низькими. Нас цікавила ступінь потреби у творчості в обраних групах студентів, а також ступінь її задоволеності.

Представляємо результати в таблиці.

Таблиця № 1

<i>Рівень потреби у творчості та ступінь її незадоволеності</i>						
	Потреба у творчості			Незадоволеність потреби у творчості		
	висока	середня	низька	висока	середня	низька
I	55%	32,5%	12,5%	10%	50%	40%
II	20%	40%	40%	0%	55%	45%

Тут I та II – це групи опитуваних з високим та низьким рівнем за методикою САТ відповідно.

З таблиці (№ 1) можна побачити різницю у потребі в творчості по групах. В першій групі високий

рівень потреби у творчості в 55%, а у другій – лише в 20%; середній рівень в першій – 32,5%, другій – 40%; низький рівень – 12,5% та 40% відповідно.

Таким чином, бачимо, що студентам з високими показниками за методикою САТ властива висока та середня потреба у творчості, тоді як студентам з низькими показниками за САТ – середня та низька потреба у творчості.

Низький рівень потреби у творчості в студентів другої групи ми можемо пояснити тим, що, обираючи між можливістю творити та можливістю мати матеріальний достаток, цікаву роботу чи друзів, вони частіше обирають друге (методика вимагає обрати з пар потреб найважливішу). Це може свідчити, якщо виходити з гуманістичної теорії А. Маслоу, про незадоволеність потреб нижчих рівнів, а звідси – низькою потребою в самоактуалізації та реалізації своєї особистості в будь-якій діяльності.

Що ж стосується незадоволеності потреби у творчості, то в студентів першої групи ступінь незадоволеності цієї потреби середня (50%) або низька (40%) і лише 10% досліджуваних цієї групи мають високий ступінь незадоволеності потреби у творчості.

Студенти другої групи мають лише середній (55%)

та низький (45%) ступінь незадоволеності потреби у творчості. Відсутність високого ступеня незадоволеності цієї потреби ми можемо пояснити початково меншим рівнем потреби у творчості у студентів другої групи. Також ми можемо припустити, що це – результат впливу ціннісних орієнтацій сучасної молоді, котра орієнтується на реальний та відчутний результат, або впливом виховання рідних, що частіше спрямовують своїх дітей до раціональної мети, професії, що має принести матеріальні блага для подальшого самостійного життя.

Таким чином, можна констатувати, що більшість студентів з високим рівнем самоактуалізації має високу потребу у творчості та середній рівень її задоволеності. Студенти з низьким рівнем самоактуалізації в більшості мають середній та низький рівень потреби у творчості та середній чи високий рівень її задоволення.

Наше дослідження співвідноситься з теорією А. Маслоу, згідно з якою творча особистість завжди самоактуалізується. Бо, за Маслоу, самоактуалізація – це бажання досягти всього, що можливо; потреба в самовдосконаленні, в реалізації власного потенціалу. Шлях до неї складний та пов'язаний з переживанням невідомого й відповідальністю, це шлях до повноцінного, внутрішньо багатого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боринштейн Е.Р., Кавалеров А.А.* Личность – её языковые ценностные ориентации. – Одесса, 2001. – 300с.
2. *Горальський А.* Теорія творчості / Пер. О. Гірко. – Львів: КАМЕНЯР, 2002. – 144 с.
3. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы – СПб: Изд-во „Питер, 2000. – 512 с.
4. *Клепиков О.І., Кучерявий І.Т.* Основи творчості особистості: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1996.–296с.
5. *Куликов Л. В.* Психология личности в трудах

отечественных психологов. – Питер, 2002. – 204 с.

6. *Личность. Внутренний мир и самореализация: Идеи, концепции, взгляды/ Авт. Сост. Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская.* – СПб.: Тускарора, 1996. – 174 с.

7. *Маслоу А.* На подступах к психологии бытия /Пер. О. Чистякова под редакцией В. Данченко /А. Маслоу Психология бытия. – М.: „Рефл-бук” – К.: "Ваклер", 1997. – К.: PSYLIB, 2003.

Подано до редакції 27.03.07

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема потребности в творчестве у личностей с различным уровнем самоактуализации.

SUMMARY

The article is devoted to the problem of various creative needs of people with different levels of self-actualization.